

"Metodyka pracy z dzieckiem niepełnosprawnym intelektualnie"

(Szkolenie WDN na Radę Zakładu)

Niepełnosprawność intelektualna (obniżenie poziomu rozwoju intelektualnego) – zaburzenie rozwojowe polegające na znacznym obniżeniu ogólnego poziomu funkcjonowania intelektualnego, któremu towarzyszy deficyt w zakresie zachowań adaptacyjnych (w szczególności niezależności i odpowiedzialności). Według definicji WHO: *istotne obniżenie ogólnego poziomu funkcjonowania intelektualnego, oraz trudności w zachowaniu przystosowawczym, występujące przed 18 rokiem życia.*^[1]

Zgodnie z definicją Amerykańskiego Towarzystwa do Badań nad Niepełnosprawnością Intelektualną i Rozwojową niepełnosprawność intelektualna jest to stan ujawniający się przed 18 rokiem życia, charakteryzujący się:

- funkcjonowaniem intelektualnym znacznie poniżej przeciętnej
- istotnym ograniczeniem niektórych osobistych umiejętności i sprawności w zakresie jednej lub większej liczby wymienionych poniżej zdolności:
 - umiejętność porozumiewania się,
 - sprawność w zakresie samoobsługi,
 - radzenie sobie z czynnościami dnia codziennego
 - sprawności interpersonalne
 - umiejętności podejmowania decyzji (kierowanie sobą)
 - dbanie o własne zdrowie i bezpieczeństwo
 - radzenie sobie w szkole
 - organizowanie czasu wolnego
 - radzenie sobie w pracy

Niedorozwój umysłowy ujawnia się w czynnościach orientacyjno-poznawczych, emocjonalnych, intelektualnych, motorycznych i w całej osobowości dziecka. Występują nieprawidłowości i zaburzenia o różnych wymiarach i zróżnicowanym nasileniu w zakresie percepcji słuchowej, wzrokowej, koordynacji wzrokowo-słuchowej, słuchowo-ruchowej, pod względem rozwoju mowy, w ogólnym rozwoju motorycznym. Pracując z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie należy korzystać z wielu koncepcji, technik i metod nauczania, tak by dziecko miało swoją szansę rozwoju na miarę własnych możliwości. Treść oddziaływań wychowawczo – dydaktycznych dostosowywać do potrzeb i możliwości indywidualnych konkretnego dziecka. Celem zajęć jest przezwyciężenie trudności i kompensowanie braków (rozłożenie czynności złożonej na najprostsze elementy, wielokrotne powtarzanie przyswojonych wiadomości i umiejętności, usprawnienie manualne i wielosensoryczne).

Wobec niektórych dzieci niepełnosprawnych ze środowisk zaniedbanych lub niewydolnych wychowawczo stosowane są intensywne działania i szczególne metody, np. zastępowanie rodziców w uczeniu samoobsługi, korygowanie zaniedbań. Zajęcia korekcyjno- terapeutyczne prowadzone są przez psychologa, nauczyciela pedagogiki specjalnej, nauczyciela ze specjalnością pedagogika korekcyjna, logopedę. Indywidualizacja działań powoduje wyrównanie szans dla dzieci niepełnosprawnych. Wychodząc z założenia, że żadne konkretne i jednostronne działanie nie rozwiąże wszystkich problemów dzieci niepełnosprawnych z zaburzeniami w rozwoju powinniśmy korzystać z wielu metod nauczania, aby każde dziecko, z którym dane jest nam pracować miało swoją szansę rozwoju. Oto niektóre najczęściej stosowane metody pracy z takimi dziećmi.

Metoda Zabawowa

Metoda zabawowa przeznaczona jest dla uczniów niepełnosprawnych umysłowo w różnym wieku. Polega ona na ćwiczeniach ruchowych, tańcach przy muzyce oraz zabawach dydaktycznych. Dzięki tej terapii uczeń odciąża napięcia emocjonalne, ma możliwość przeżywania sukcesów, a tym samym wzmacnia poczucie własnej wartości, uczy nawiązywać kontakty współdziałać z innymi uczestnikami zabawy. Głównymi celami są: usprawnianie funkcji psychomotorycznych (wrażliwości na bodźce, zdolności do wyobrażeń, spostrzegania, kojarzenia, motywacji); aktywizowanie całego organizmu dziecka poprzez angażowanie poszczególnych analizatorów (ruchowego, słuchowego, wzrokowego, dotykowego) oraz społecznianie dzieci.

Ćwiczenia Grafomotoryczne

Ćwiczenia grafomotoryczne są to zajęcia graficzne polegające na rysowaniu. Usprawniają one

czynności ruchowe rąk i rozwijają współdziałanie oka i ręki. Spełniają rolę usprawniającą oraz stymulującą. Korygują nieprawidłowe, a utrwalają właściwe nawyki ruchowe konieczne podczas pisania. Założeniem terapeutycznym jest pomoc dziecku w osiągnięciu gotowości do nauki pisania. Poprzez ćwiczenia - zabawy grafomotoryczne pobudzamy rozwój ruchowy dziecka, szczególnie zaś sprawność motoryczną rąk. Szczególnie ważne jest to w pracy z dzieckiem upośledzonym umysłowo w stopniu umiarkowanym.

Muzykoterapia i choreoterapia

Muzyka jest jednym z najstarszych sposobów uzewnętrzniania ludzkich przeżyć i emocji. Stwarza możliwość oddziaływania na wybrane sfery funkcjonowania: procesy poznawcze i emocjonalne, oraz sferę społeczną i ruchową.

W początkowej fazie procesu rewalidacyjnego, kiedy zawodziły wszystkie inne sposoby nawiązania kontaktu z dzieckiem z MPDz, pozostała muzyka. Pozwala ona nawiązać kontakt z dzieckiem autystycznym, wejść doskonale w świat dziecka niedowidzącego, jak również wyciszyć dziecko nadpobudliwe.

Choreoterapia jest jednym z niewerbalnych sposobów wyrażania siebie, daje możliwość odbioru miłych i przyjemnych doznań. Może być źródłem odprężenia, pomaga przezwyciężyć monotonię i nawiązywać kontakt z drugim człowiekiem. W pracy rewalidacyjnej muzyka dostarcza bodźców rytmicznych do ćwiczeń ruchowych, pomaga nawiązać kontakt z dzieckiem, które nie reaguje na bodźce słowne lub nie chce z nami rozmawiać.

Dobroczynność terapeutyczna ruchowego odzwierciedlenia muzyki przejawia się również w radości towarzyszącej ćwiczeniom i zabawom. Choreoterapia, którą chcemy stosować w pracy ma na celu:

- rozładowanie napięć emocjonalnych
- działanie pobudzające lub relaksujące
- działanie przeciwstresowe
- wyciszanie agresji
- stymulowanie koncentracji uwagi i pamięci
- pomaganie w akceptacji społecznej
- działanie rekompensujące, dające możliwość uzyskania sukcesu.

Psychoterapia

Założeniami psychoterapii jest: usprawnianie psychiczne dzieci i młodzieży, pozytywne rozwijanie cech osobowości, wspomaganie rozwoju inteligencji. Bardzo ważne podczas tej terapii jest niwelowanie lęku, niepokoju, agresji oraz opanowanie umiejętności nawiązywania kontaktów interpersonalnych.

Podstawowe cele prowadzonych zajęć to: akceptacja siebie, poprawa ob-razu „samego siebie”, redukcja lęku; wywoływanie pozytywnych emocji, umie-jętność przeżywania uczuć; umiejętność prawidłowego funkcjonowania w środowisku, poprawa relacji z otoczeniem, a także podniesienie sprawności psychofizycznej uczniów.

Papieroplastyka

Zajęcia z papieroplastyki odgrywają bardzo ważną rolę w procesie rewalidacji dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych – rozwijają zainteresowania plastyczne dzieci, przygotowując do odbioru sztuki w dostępnym dla nich zakresie, rozwijają wrażliwość estetyczną, usprawniają manualnie oraz doskonałą umiejętność stosowania różnych technik plastycznych.

Działalność twórcza wpływa także na rozwój takich cech osobowości, jak: zainteresowania, potrzeby, zdolności. Umożliwia rozładowanie napięć, odblokowanie emocji. W wychowaniu dzieci upośledzonych zajęcia z papieroplastyki pełnią także funkcję kompensacyjną.

W toku działalności twórczej dziecko głębiej upośledzone poznaje świat, jak również rozwija własne wyobrażenia i przeżycia. Terapia pozwala dziecku realizować się i wzmacniać swoją podmiotowość; zajęcia te przynoszą dziecku dużą radość i satysfakcję.

Zajęcia Socjoterapeutyczne

Zajęcia socjoterapeutyczne mają na celu służyć pomocą w rozwiązywaniu bieżących problemów wychowawczych, budować poczucie wartości u ucznia, uczyć prawidłowej komunikacji i zachowań asertywnych. Sprzyjają odreagowaniu napięć emocjonalnych, a także służą aktywnemu uczeniu się nowych umiejętności psychologicznych. Zajęcia socjoterapeutyczne udzielają wsparcia gru-pie dzieci wchodzącej w trudny dla siebie okres dojrzewania. Dzieci często wtedy zauważają różnice między sobą a zdrowymi rówieśnikami, rodzą się u nich zachowania takie jak bunt, niechęć do pracy, brak motywacji do działania, czę-sto występują zachowania agresywne.

Proponowane treści mają na celu korygować relacje między rówieśnikami, uczyć poprawnych stosunków z osobami dorosłymi. Pozwalają poznać swoje uczucia i emocje, podnieść poczucie własnej wartości, poprzez

obniżenie napięcia lękowego umożliwiają budowanie pozytywnego obrazu siebie, a także uczą umiejętności współżycia społecznego.

Metoda Małych Form Scenicznych

Metoda małych form scenicznych to inscenizacja i teatrzyk kukiełkowy, który spełnia ogromną rolę terapeutyczną. Polega ona na zaspakajaniu „utajonych potrzeb”, przeżyć i twórczej aktywności dzieci. Istotą tej metody jest usprawnianie dziecka we wszystkich zaburzonych sferach - poznawczej emocjonalnej i społecznej. Zajęcia metodą małych form scenicznych mają na celu: zapoznanie ze sztuką teatru kukiełkowego; rozwijanie i rozbudzanie zainteresowań twórczością dziecięcą; kształtowanie zdolności twórczego działania; rozwijanie pewności siebie oraz niwelowanie zachowań agresywnych. Należy pamiętać, że nie efekt końcowy — dobrze wykonane przedstawienie, — lecz samo przygotowanie i przebieg zabawy odgrywają największą rolę w kształtowaniu estetycznych przeżyć dzieci. Aranżując różne przedstawienia dziecko wspólnie z nauczycielem wykonuje kukielki, dekoracje, uczy się tekstu, jest zaangażowane w cały proces działania.

Arteterapia - rozwijanie sprawności manualnej poprzez zajęcia artystyczne

Terapię przez sztukę należy rozumieć jako szereg oddziaływań terapeutycznych, które, jako narzędzie terapii, wykorzystują szeroko pojętą kulturę i sztukę. Działania te mogą polegać zarówno na odbiorze dorobku twórczego innych osób jak i samodzielnym wytwarzaniu dzieł.

Jednym z głównych celów stosowania arteterapii jest pomoc w wyrażeniu własnych emocji osobom, które mają z tym problemy. Każde dziecko może być włączone do terapii i korzystać z niej na własnym poziomie. Ważne jest uczestnictwo w procesie twórczej aktywności. Wytwory tej działalności nie podlegają żadnym ocenom wartości estetycznej.

Uczestnik zajęć w trakcie ich trwania ma możliwość: wyrażania swoich potrzeb i emocji; wypowiedziania się na tematy, które go frapują (sytuacje ze szkoły, domu itp.); nawiązania niewerbalnego dialogu z prowadzącym oraz współuczestnikami zajęć. Dzięki tym zajęciom może: samodzielnie podejmować decyzje i eksperymentować, odraźniać i relaksować się, a także przeżywać radość w trakcie odbioru i tworzenia sztuki.

Alternatywne metody komunikacji

Głównym założeniem metody komunikacji alternatywnej jest stworzenie warunków osobom z poważnym upośledzeniem zdolności komunikowania się do nabywania wiedzy o najbliższym otoczeniu oraz porozumiewania się z nauczycielami i rówieśnikami. Na zajęcia uczęszczają uczniowie, u których długotrwałe stosowanie tradycyjnych metod logoterapii nie przyniosło oczekiwanych rezultatów. Celem zajęć jest wyposażenie dziecka w narzędzie komunikacji, służące do zrealizowania potrzeby kontaktów międzyludzkich, nawiązywania więzi oraz ich podtrzymywania, eliminowanie u uczniów frustracji wynikających z niemożności werbalnego porozumiewania się.

Zajęcia ruchowe z elementami ćwiczeń na siłowni

Systematyczny trening siłowy poprawia stan zdrowia oraz sprawność fizyczną, pomaga w regulacji wagi ciała, redukcji tkanki tłuszczowej, wzmacnia układ krążeniowo-oddechowy, odpornościowy wpływa pozytywnie na rozwój psychiczny, zapewnia zbudowanie masy mięśniowej, siły oraz wytrzymałości.

Biblioterapia z elementami dramy

To zamierzone oddziaływanie na jednostkę lub grupę poprzez czytanie, słuchanie lub oglądanie odpowiednio dobranych książek, fragmentów utworów, oglądanie i słuchanie adaptacji utworów literackich. Terapia poprzez książkę i odpowiednio dobrane teksty ma na celu kształtowanie właściwych postaw u uczniów, pracy nad sobą, samoakceptacji, przyczynia się do uświadomienia dziecku trudnych sytuacji i uczy reakcji na nie, daje szansę zaistnienia w grupie i nabrania wiary w siebie, wpływa pozytywnie na emocjonalne stany uczestników.

Ponadto biblioterapia rozwija osobowość poprzez prezentowanie literackich wzorców osobowych godnych naśladowania. Wzbogaca wiedzę, język, wyobraźnię, zdolność rozumienia pojęć moralnych i rozwój uczuć. Wykorzystane teksty literackie w biblioterapii są również inspiracją w zakresie aktywności twórczej uczniów, w postaci różnorodnych zajęć integracyjnych, plastycznych, ruchowych, praktyczno-technicznych, relaksacyjnych.

METODY PRACY (AKTYWIZUJĄCE):

1. Gry i zabawy dydaktyczne:

- krzyżówki (rysunkowe, literowe, wykreślanki, wpisywanki, labirynty, wirówki rysunkowe)

- ukrywanki
- domino
- szarady obrazkowe i inscenizacyjne
- rebusy
- zagadki
- gry planszowe
- puzzle
- memory
- wyszukiwanie różnic i podobieństw między obrazkami

2. Dyskusja dydaktyczna:

- wprowadzenie (sformułowanie problemu)
- dyskusja właściwa (swobodne wypowiedzi dot. problemu)
- podsumowanie (podsumowanie przebiegu dyskusji)

3. Burza mózgów:

Zgromadzenie w krótkim czasie jak największej ilości pomysłów na rozwiązanie danego problemu.

- wytwarzanie pomysłów
- ocena i analiza zgłoszonych pomysłów
- zastosowanie pomysłów i rozwiązań w praktyce

Przykłady: *Jak pomóc zwierzętom przetrwać zimę? Po czym poznamy, że nadeszła wiosna?*

4. Drama:

Wczuwanie się w różne role (angażuje się wówczas ruch, gesty, mowę, myśli, uczucia).

Przykłady: *Jak pogodzić się z kolegą? Poproś nauczyciela o pomoc w nauce.*

Techniki dramowe:

- rozmowa
- wywiad
- ćwiczenia pantomimiczne (np. burza w lesie, taniec na lodzie)
- improwizacja (oparta, np. na powiadaniu nauczyciela)
- inscenizacja (udział aktorów i publiczność, uczniowie opracowują sytuację przy wykorzystaniu kostiumów, rekwizytów, dźwięku, scenografii, światła itp.)
- rzeźba (uczeń przybiera nieruchomą postawę ciała)

5. Symulacje:

Naśladowanie rzeczywistości.

Przykłady: *Zaproszenie na imprezę urodzinową. Zabawa w sklep. Rozmowa przez telefon.*

6. Mapa pojęciowa:

Wizualne przedstawienie problemu z wykorzystaniem schematów, rysunków, haseł, zwrotów, symboli itp.

Przykłady: *Jak mogę pomagać mamie? Jak mogę dbać o zdrowie?*

7. Linia czasu:

Wizualne przedstawienie problemu. Polega na zaznaczeniu wydarzeń w ujęciu chronologicznym na lepiej na dużym kartonie. Wskazane jest, aby dodawać zdjęcia oraz opisy danych wydarzeń.

Przykłady: *Historia mojego życia. Prezentacja kolejności wydarzeń w lekturze „Kajtkowe przygody”.*

8. Metoda doświadczalna:

Dla dzieci upośledzonych umysłowo bardzo ważne jest dotknięcie czegoś, co obserwują. Aby coś poznały, zrozumiały muszą mieć to zobrazowane i przedstawione na konkretach. Dlatego też należy umożliwić im samodzielne wykonywanie łatwych doświadczeń oraz eksperymentów.

9. Metoda Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne:

Stosowanie określonych zestawów ćwiczeń ruchowych.

10. Aktywizowanie plastyczne i muzyczne.

„Aktywność i twórczość stanowi naturalną, wrodzoną potrzebę i cechę każdego człowieka”,

Uczeń obcując ze sztuką angażuje pełnię sił psychicznych, spostrzeżenia, wyobrażenia, refleksje i uczucia. Kontakt ze sztuką rozwija i kształtuje osobowość człowieka w sposób niepowtarzalny. Dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej twórczość plastyczna jest jedną z dróg ekspresji osobowości, a także formą plastycznej terapii - umożliwia rozładowanie napięć i odblokowuje emocje. Dzięki odpowiedniej motywacji i akceptacji najbliższego środowiska dzieci zdobywają się na wysiłek do pracy twórczej.

Terapia poprzez muzykę umożliwia komunikację niewerbalną, dzięki której uczestnik może „pokazać” swoje problemy bez użycia słów. Korygowanie negatywnych doświadczeń skłania uczestnika do spontanicznej ekspresji i odkrywania pozytywnych doznań. Muzyka relaksacyjna ułatwi wykonywanie miękkiego ruchu, oddechu, zachęci do odpoczynku, uspokoi i odpręży. Muzyka aktywizująca zmobilizuje do ruchu, tańca, przyczyni się do zintegrowania, skoordynowania i zrytmizowania ruchów oraz pozwoli odreagować napięcie.

11. Metoda Dobrego Startu:

Oparta jest na piosenkach, wzorach, ćwiczeniach grafomotorycznych itp.

12. Drzewko decyzyjne:

Graficzne przedstawienie analizy problemu. W pień należy wpisać problem, natomiast w gałęzie różne rozwiązania.

13. Grafitti:

Nauczyciel pisze na tablicy, np. „ Jak spędzić dzisiejszy dzień, aby się nie nudzić?”. Następnie dzieli dzieci na grupy i każdej z nich daje plakat z niedokończonym zdaniem:

- proponujemy, aby...- na pewno będziemy...

- zapewniamy, że...

Każda grupa ma za zadanie dokończyć zdanie i wpisać je u dołu plakatu oraz zagiąć pod spód tak, aby nie było ono widoczne dla innych grup. Plakaty krążą od grupy do grupy zgodnie z kierunkiem ruchu wskazówek zegara. Przy każdej zmianie plakaty są zaginane pod spód. Po kilku rundach następuje odczytanie rozwiązań.

Materiały zaczerpnięto z internetu oraz następującej literatury:

1. Dykcik W. „ *Pedagogika specjalna*” Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1997r.
2. Paul Nordoff, Clive Robbins „*Terapia muzyką w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi*.”
3. Tadeusz Natanson „*Wstęp do nauki o muzykoterapii*”, (Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1978).
4. Krzysztof Stachyra, Ewa Grudziewska „*Muzykoterapia i terapia przez sztuki plastyczne w piśmiennictwie polskojęzycznym*” (Wydawnictwo UMCS, Lublin 2007).
5. I. Czajkowska, K. Herda; „ *Zajęcia korekcyjno - kompensacyjne w szkole*”;
6. Z. Sękowska; „ *Wprowadzenie do Pedagogiki Specjalnej*” ;

Tarnów, 25.04.20

opracował: Grzegorz Baryczka